

א

בימים ההם לא היו רופאים רבים בארץ. דודי היה אז רופא יחיד בחבל ארץ נרחב שהשתרע על לים אשקלון, שטח מבוחר ומבוקש על ידי גיאיות, ומאוכלס בעיקרו ערבים. לא אגזים אם אומר, שדודי הרופא נחשב בעיני אוכלוסייה זו כאלוהים.

אשתו של הרופא, אחות אבי, נטשה אותו בעוד בתו רות ילדה בת שתיים או שלוש. כל זה אירע, כמובן, לפני זמננו ואנחנו רק שמענו על כך בשיחות מקוטעות של ההורים והשכנים בלילות החורף, כשהיינו מתכנסים במרפסת שליד המטבח והגשם סגר עלינו מסביב.

כשנשאר הרופא עם בתו התינוקת בתוך ביתו הלבן והגדול, נתקבלה אצלו לעבודה ריפיה, אשה ערביה צעירה מן הכפר השכן. היא השתלטה על משק הבית, על התינוקת ועל דודי הרופא, שהיה אדם סגור וביישן, שקרע כולו במקצועו. את ריפיה אנו זוכרים כולנו, מאז ילדותנו, אך בשעה שנתקבלה לשרת בבית הרופא היתה צעירה מאוד, ואמי היא שבחרה בה מבין עשרות הנערות הערביות שהיו עולות אלינו מן הכפר לעבודה.

אמי נהגה לספר שריפיה היתה שתלטנית מטבעה, ואפילו כשהיתה צעירה לימים לא הרבתה לצחוק, ולא אהבה להתבטל. היא היתה מחוננת בחוש הסתכלות בלתי רגיל, וכבר בימים הראשונים לעבודתה רגילה היתה להיכנס למטבחה של אמי, להציץ בתוך הסירים, חקרת ולומדת במהירות את סודות הבישול המקובל אצלנו. היא למדה לפטפט עברית מיוחדת במינה, וכמו כן לסרוג, לתקן גרביים, ובדרך כלל לחקות את הליכות אמי ושאר השכנות.

— פרחים — אמרה ריפיה לאמי — הרופא אוהב אותם. אצלנו בכפר איש איננו מתעסק בפרחים. פרחים צומחים בשדה, ופרות אוכלות אותם. אך הרופא אוהב פרחים, מפני שהם מזכירים לו את אשתו. אשתו — שאלוהים ישרוף אותה.

— אסור לדבר כך — העירה אמי בכעס.

— אני יודעת שאת כועסת. אך אשתו היתה בת כלב — חזרה ואמרה ריפיה. — אצלנו בכפר עושה הגבר עם האשה כרצונו. אם היא בורחת כמו שבחרה גיסתך, מחזירים אותה והונקים אותה. אצלנו זורקים נשים כאלו לתוך הבאר, ואני אזרוק את התמונה של אשתו לתוך הבאר, ואקלל אותה.

היא לא זרקה את תמונת אשת הרופא לתוך באר, הואיל וידעה שהרופא יתרעם על כך, והרופא ובתו נהפכו במרוצת הימים למרכז חייה, נושאי אהבה צמוקה ומזוהה. משום כך ניקתה יום יום את מסגרת התמונה, לאחר שירקה אל תוך עיניה הגדולות של האשה השנואה, והקפידה לחדש את הפרחים שבכד על הפסנתר. רות, הילדה הקטנה, בתו של הרופא, היתה מזדנבת אחרי הערכיה כמכושפת, ולאט לאט הושפעה מאורח דיבורה המפתיע, בליל מלים ערביות ועבריות, מעשה רקמה, כמו שטיח פרסי. במשך שנים היתה אמי נוהגת להצחיק את השכנות בחקוניה את ריפיה המספרת לרות, הילדה הקטנה, איזו אגדה ערבית מן הכפר, משוורת במאורעות ושמות מתוך ההווי של המושבה, בשפה לא שפה, ורק רות, כנראה, הצליחה לרדת לסוף דעתה.

אמי היתה אוהבת לחקות, ובוודאי שהיתה מסוגלת להיות שחקנית מחוננת. אילו היה קיים אז תיאטרון.

אבל באחד הימים, בבוא אמי לבקר אצל הילדה הקטנה, שהיתה בדרך כלל משחקת לבדה בגן שלפני הבית, אמרה ריפיה לאמי, דרך אגב: — תכלי, לא יהיו לה, לרותי, ילדים.

אמי נבעתה: — האם השתעצת, ריפיה? הלא רות עודנה תינוקת. את סתם מפטפטת, כרגיל. — אני יודעת. — אמרה ריפיה.

— את סתם מפטפטת — אמרה אמי ברוגזה ואספה את התינוקות לתוך זרועותיה.
 — אני יודעת — חזרה ואמרה ריפרה, כשהיא גוזמת את שיחי הגדר. — הסתכלי בעיניה.
 יש לה עיניים של עקרה. אני בדקתי את עצמותיה, ואת ירכיה. לא יהיו לה ילדים.
 ואחרי רגע, ללא כל קשר, אמרה: — ואמה, האשה שברחה, תמות. אני רואה שהיא תמות.
 אמי ענתה לה, וכל גופה רועד למראה הערביה המזוהה: — שתקי, ריפרה, שתקי. אסור
 לדבר כך. — ובערב לא יכלה להתאפק וסיפרה לאבי, אך אבי צחק, שקט ומעשי כרגיל, והרגיע
 אותה.
 כל זה אירע לפני זמננו. מספרים שאמי נרגעה ושכחה את השיחה. אולם כל המושבה נזכרה
 בכך לאחר כמה חודשים כשהגיע המכתב אל אבי בו הודיעו לו שאחותו, אשת הרופא, הפילה
 עצמה מן הגג של הבית הגבוה בעיר הרחוקה והנכריה.

ב

אני זוכר את ריפרה בתקופה מאוחרת יותר, כשהיתה שליטה על קבלת החולים בבית הרופא
 הכפרי. דודי, כפי שאמרתי, היה רופא יחיד באיזור רחב ידיים, מאוכלס כפרים ערבים, הפזורים
 בין הגבעות העצובות, בשטחים המשתרעים עד שפת הים של אשדוד ואשקלון, ארץ הפלשתים.
 דומה שכל האוכלוסייה הזאת היתה נגועה בתמידות במחלות, וכמעט ללא הפוגה היתה שיירת
 חמורים, פרדות וגמלים, מעפילה במעלה הגבעה ופניה אל בית הרופא. זוכר אני שהיינו
 יושבים על מעקה האבן שליד בית-הכנסת ומסתכלים שעות ארוכות בצורות השונות שבהן
 מתגלות המחלות: העיניים הזוכות מוגלה, הידיים המשותקות, הכרס הנפוחה. או בעצם גמלה
 בלב כולנו ההחלטה, שכאשר נגדל נהיה רופאים. החולים היו נכנסים לחצר הרופא בהמולה
 רבה, צווחים ונדחקים, אך ריפרה היתה משתיקה אותם חיש מהר, ואותה שעה נתגלה גם
 לנו כשרונה הארגוני המצוי, ושמענו את מענה לשונה המפורסם. היא היתה עוברת בין
 החולים ומצליפה עליהם מטר של נזיפות, לגלוג, חכמות וסתם פתגמים, שהיו מקלחים מפה
 בזרם בלתי פוסק. כאשרדות מים משתפכים. ההורים שלנו, שהבינו היטב את הערבית הכפרית,
 אמרו עליה על ריפרה שהיא הקללנית המקצועית ביותר בכל האיזור. היה לה כשרון תיאורי
 מובהק, ציורי ולחוט, ואני זוכר כיצד בשעת ריתחה היתה מאיימת להפוך משהו לצפרדע
 או לחיה הדמיונית שהיא כינתה אותה בשם נאסטור.
 — נאסטור — אמרה ריפרה לאמי — האם אינך יודעת מה זה נאסטור? זוהי החיה שיש
 לה אף מאחור.

— אין חיה שיש לה אף מאחור — היתה אמי מוחה.
 — אבל היו לנו כמה נאסטורים בכפר שלנו. לי היה נאסטור כזה כשהייתי ילדה, נאסטור
 עם אף מאחור — אמרה ריפרה בביטול. — ואולי גם לא ראית צפרדע מדברת? אני יכולה
 להפוך אותך לצפרדע מדברת.

ריפרה חזרה לעבודתה. דמיונה היה דמיון פראי ויוצר, וחץ מן הנאסטור ומן הצפרדעים
 המדברות ידעה והכירה עוד חיות רבות שאינן מצויות.
 את ריפרה אני זוכר רק מן התקופה שבה כבר היתה מבוגרת, כבת ארבעים וחמש או יותר,
 והיא כבר אז כמעט רופאה מושלמת. שידעה לקבוע טיבן של מחלות ולהמליץ על ריפוי.
 תרופא, דודי, הסגור והעצוב וחסר המרץ, התרגל אליה ולא התנגד לכך שהיתה ממליצה
 בפני החולים על כל מיני עשבי מרפא שליקטה בשדות, בלילות של ירח מלא, לפי המסורת
 שקיבלה מזקני כפרה. במרוצת הימים גברה השפעתה על הרופא עד כדי כך, שאף הוא היה
 מערבב את התרופות בכל מיני עשבים, ואמונתה של ריפרה בחועלם דבקה גם בו. היו לה

לריפרה עיניים עמוקות וכבדות שהשפעתן על החולים היתה מפתיעה, ומגע ידה היה מרגיע את התינוקות המתעוותים מכאב או את האשה הכפרית שצירים אחזו בה.

זוכר אני שהייתי מתלווה לריפרה בנסיעותיה עם הרופא אל הכפרים. הייתי או ילד, והרבה פעמים נסעה אתנו או גם רות, בתו של הרופא, שבאותו זמן כבר היתה נערה כבת שמונה עשרה או תשע עשרה, פניה מוארכות ועיניה ירוקות וקרות, רזה ומתוחה, כאילו עמדה על בהונות רגליה. הייתי אז צד לשנאה העצורה של רות לאביה, התרפסותו בפני הבוה שלה, והתפקיד המוזר של ריפרה ביישוב החיכוכים הבלתי פוסקים בין שניהם.

כמו תצלום עתיק ניצב המראה לפני: ריפרה יוצאת מבית הרופא, בידה האחת שוט ובשניה המזוודה הקטנה של הרופא. היא היתה אז דמות סגונית מאוד, תלבושתה מוגהה של שמלה כפרית, רקומה, וכובע אירופי שקיבלה במתנה מאחת השכנות, ויש שלבשה כפפות לידיה בעוד רגליה יחפות. אך תמיד היו פניה המורדות וארשתן רצינית, ובמשך השנים נהפכה ליצור מיוחד במינו, השוכן על הגבול, בין דמיון למציאות, והשייכות לנו ולכפר הערבי גם יחד, מאמינה ברפואה ובעשבים שליטה בשדות בליל ירח, מפטפטת עברית ערבית מדהימה, ומסורה עד טירוף לרופא ולבתו.

אין זאת כי שוררת ערכוביה מסוימת בזכרונותי מן הימים ההם, התמונות אינן שייכות תמיד למסגרת הנכונה, כי הזמן והדמיון שיחקו בזכרונות את מישחקם הרגיל. אך בוודאי שהמאורעות נחרחו בתקופה זו או אחרת, כאשר היינו נוסעים בכרכרת, בשבילים העוברים בשדות הבודדים והפראיים שהשתרעו אז סתוהים עד לים.

נראה שבאותם הימים החל מתלווה אלינו בנסיעותינו לכפרים גם יעקב לוי, המורה, שהיה אחיה של אמי, והיה נשוי לאשה צעירה ושמןמנות, שולמית שמה, והיה להם בן, תינוק.

לא היה ברור לי מה מתרחש, אך אמי שהיתה בדרך כלל עליוזה נעשתה מתוחה ועצבנית, ואבי שקע בשתיקה, מהורהר בתוך עצמו. ידעתי כי מתרחש משהו בין רות, בת הרופא, ויעקב לוי, המורה שלנו, אחי אמי, שעליו גאוותה. פעם או פעמיים ישן יעקב אצלנו, בחדרי, על גבי הספה, ואמי היתה מגישה לו כוס חלב. לפני שכיבתה את העששית היתה זורקת לתוך חלל החדר: — יעקב, הלא אינך ילד, האם אינך מבין מה יהיה הסוף?

— הסוף לא יהיה טוב — היה עונה יעקב, כשהוא חולץ נעליו בחשכה — אין לי ברירה. אמי היתה פונה אליו וקולה היה צרוד: — האם אתה ילד? מה פירוש אין ברירה? האם לא היו למשפחה די צרות עם אמה של רות? האם אינך יודע מה יקרה? אשתך, שולמית, ישובה כאן כל הבוקר ובכחה —

— אינני יכול — היה יעקב עונה, ולאחר שאמי היתה סוגרת את הדלת הייתי שוכב דומם, ידי נוגעות בשק השקדים שמאחורי הספה, ומצפה.

ואז, אולי אז, אמר יעקב: — אתה ישן?

ואני הייתי עונה: — לא.

— אתה ילד. אתה לא תבין — אמר יעקב מתוך יאוש.

— אני אבין. — אמרתי. — אני מבין הרבה.

— העולם מסובך, יקירי — קולו היה נמוך ושקט — כל ספרי הלימוד אינם מסבירים את העולם. — ואחרי כן היה נרדם, ונחר לאט, חרש, ומשום מה זכרתי לאחר הרבה שנים, כאשר שכבתי לבדי, בחדר חשוך, והחיים מסביב כמו רשת, את השיחה הזאת, בלילה ההוא.

למחרת, בשעת ארוחת הבוקר, כאשר יעקב הלך, אמרה אמי כי ברצונה לבקש מיעקב שלא יבוא עוד אלינו לישון. כל המושבה כבר מפטפטת, וכבר יש כאלה הדורשים לזרוק אותו מבית הספר בגלל רות, ורוצים גם להכות את הרופא.

— את הרופא? — אבי קם מכסאו בהתרגשות. — מה רוצים מהרופא? לא מספיק לו לרופא?

ואבי שהיה שקט ומאופק מטבעו, דפק באגרופו בשולחן, עד שהרעפו מעליו הספלים: — הרופא העלוב — האשה ברתה, הבת בזה לו — וכעת הוא אשם גם בזה? — משפחת שולמית רוצה להכות אותו — אמרה אמי. — לא — צעק אבי שוב —

אז עלתה במדרגות, תוך כדי קפיצה, רות, בת־דודנו, נחמדה בשמלה פרחונית, שצרה מפורר וריחני, והמרפסת שלנו נתמלאה פתאום צהלה. — דודתי — צעקה — מדוע אתם משברים הבוקר את הספלים — הריכן יעקב לוי?

— יעקב לוי הלך — ענה אבי ופניו כבדות מרוגז — ואת תפסיקי עם יעקב לוי. אם לא אני —

— מה אתה, דודי? מה תעשה לי, דודי? שאלה רות ועיניה הירוקות, הקשות, הבטוחות, עיני אמה, הסתכלו באבי בחוצפה. — לא כלום — אמר אבי — לא כלום.

אני זוכר את הכרכרה הגבוהה של הרופא, את הפרד הרתום אליה, ואת משעול הטיט האדום, ומן הים עולים עננים כבדים, וגשם מטפטף, והאוויר לח ועצוב. עד היום הזה אני מריח את האוויר הרטוב ואת הטיט האדום. באמצע המשעול ניצב, רטוב מן הגשם הקל, יעקב לוי, המורה שלי, בלתי מגולח ופרוע, ורות קופצת מן הכרכרה ונופלת על צווארו. הם רצים בשדה, כשהם מחזיקים יד ביד, ודודי הרופא יורד מן הכרכרה בכבדות, והוא צועד בטיט הדבק, מתחת לעננים הנרדפים, עד שהוא מגיע אל הזוג ותופס לה לבתו בזרועה. — הנח לי — אומרת רות בכעס, וכל הבזז הכבד שהיא רוחשת לאביה הנטוש, העלוב, חלש האופי, מתפרץ מתוך דיבורה הנועם והאכזרי.

כמו בשיקופית מוקרנת על פני בד לבן חוזר אני ורואה את הרופא, את רות ואת יעקב לוי, בתוך השדה, בטיט הטובעני האדום, באפלולית הרטובה. ריפרה יושבת על ידי, וקופה, והשוט בידה, והיא מסתכלת בשלוש הדמויות, ופניה מעוותות ורעות. — פתחי נא פיה — רציתי לצעוק אליה — דברי אליהם, הגידי להם משהו. — אחרי כן חזר הרופא, מכורבל במעילו, כפוף, מנוצח ללא תקווה, ואחריו זוג האוהבים, תבוקי זרוע, ועלו בדומיה לכרכרה. כבר נטה הלילה כשהגענו לכפר הערבי ונכנסנו לביתו של החולה. אז התעורר הרופא, וחיוכו המקצועי האיר את פניו והוא התחיל להתחכם עם החולה, שנאנח ונאנק, ריפרה שפתה קדרה על האש ואחרי כן כרעה ליד הרופא על גבי המחצלת ורתצה את רגליו של החולה. הרופא, שהיה כעת שקט וריון, התחיל לפתוח את התבורה המלאה מוגלה. החולה צעק זריח חריף של צחנה עלה באפי וחשבתי להתעלף.

גם בדרך מן הכפר ירד גשם ללא הפוגה, גשם קל ומטריד, והרוחות שבאו מן הים טפחו על גבינו. ריפרה חיבקה את רות בזרועותיה, נדנדה אותה בהתאמה עם תנודות הכרכרה, ולחשה באזנה כל הזמן איוו מנגינה חזרת ונשנית ללא הרף.

אותו לילה תקפה אותי צמרמורת, ואחרי כן קדחת שנמשכה הרבה שבועות, אך בתוך החום שמעתי כשנכנס אבי לחדרי, ואז כמה מן השכנים, והם ביקשו פנסים, כי ריפרה, הערביה של הרופא, ירתה ביעקב לוי, המורה שלנו, ופצעה אותו קשה.